

AHMET ŞUAYB'IN “MUSAHABE-İ EDEBİYYE” VE DİĞER YAZILARI

Fatih SAKALLI*

Özet: Bu makalede Servet-i Fünûn edebiyatının tenkit alanındaki önemli ismi Ahmet Şuayb ve onun bu dönemle ilgili önemli iki makalesi üzerinde durulmuştur. Makale tenkit ve münekkitt kelimelerinin açıklamasıyla başlatıldıktan sonra Ahmet Şuayb'ın hayatı, mizacı başlıklarıyla devam etmiştir. Şuayb'ın sosyolojik görüşleriyle beraber *Ulum-u İktisadiyye ve İçtimaiye Mecmuası*'nda yayımlanan sosyolojik yazılarının künyesi verilmiştir. 'Hukukçu Ahmet Şuayb' başlığı adı altında, Şuayb'ın hukukçuluğundan söz edilmiştir. yazmış olduğu *İdare Hukuku* adlı kitabının başlıkları liste halinde sunulmuştur. Daha sonra 'Servet-i Fünûn Dergisinde Çıkan Makaleleri' başlığı adı altında Şuayb'ın Servet-i Fünûn dergisinde çıkan yazıları listelenmiştir. Daha sonra 'Aşiyân Dergisinde Çıkan Makalesi' başlığı adı altında bu dergideki makalesinin künyesi belirtilmiştir. 'Hayat ve Kitaplar' adlı eserinde Batı aydınlarından Hippolyte Taine, Gustave Flaubert, Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Niebuhr, Ranke ve Mommsen'in hayatlarından, felsefelerinden ve eserlerinden bahsettiği kitabından söz edilerek kitabın önemi vurgulanmış ve kitabın başlıkları sıralanmıştır. 'Pozitivist Ahmet Şuayb' başlığı adı altında pozitivistimin tanımından ve Ahmet Şuayb'ın pozitivist akımın Türkiye'de tanınmasındaki etkisinden bahsedilmiştir. 'Şuayb'ın Servet-i Fünûn Edebiyatı ile İlgili İki Mühim Makalesi 'Musahabe-i Edebiyye' başlığı adı altında ise yazarın makalemize konu olan ve Servet-i Fünûn Edebiyatı ve Fransız Edebiyatı ile ilgili iki önemli makalesi değerlendirilmiştir. 'Sonuç' başlığı ile de makaledeki tüm başlıklardan ve özellikle iki makalesinden hareketle Şuayb'ın dönem içindeki yeri ve Servet-i Fünûn edebiyatının tenkidindeki önemi hakkında bir yargıya varılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Şuayb, tenkit, hayat, sosyolog, pozitivist, hukukçu, Servet-i Fünûn, Hayat ve Kitaplar, *Ulum-u İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası*, Aşiyân, Fransız Edebiyatı

“Musahabe-i Edebiyye” and Other Writers of Ahmet Şuayb

Abstract: This article aims to discuss about Ahmet Şuayb, one of the most important figures of Servet-i Fünun literary school, and about his two prominent articles revealing the discussions of his era. This study firstly explains the terms “criticism and critic”, then the life and character of Ahmet Şuayb is briefly mentioned. His sociologist views and information about his articles published in the periodical “*Ulûm-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası*” are presented. Under the title “Ahmet Şuayb, The Legist” his views about the laws. “His Articles in Servet-i Fünun Periodical”, his published articles are listed. Afterwards, bibliographic information about his article published in *Aşiyân* periodical is shown. “*Hayat ve Kitaplar (Life and Books)*” his book, in which he writes about the lives, philosophies and books of Western intellectuals Hippolyte Taine, Gustave Flaubert, Gabriel Monod, Ernest Lavisse, Niebuhr, Ranke and Mommsen, is introduced. The importance of this book is emphasized and the chapters are listed. Under the title “Ahmet Şuayb, The Positivist”, firstly positivism is defined and then the role of Ahmet Şuayb in

* Öğr. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi.

introducing positivism in Turkey is explained. Under the title “His Two Important Articles about Servet-i Fünun Literature and French Literature”, these two articles are discussed. In conclusion, a judgment about Şuayb’s important role in Servet-i Fünun literary criticism based on these two articles is made.

Keywords: Ahmed Şuayb, critic, life, sociologist, positivist, legist, Servet-i Fünun, Life and Books, Ulûm-i İktisadiyye ve İctimaiyye, Aşîyan, Literature of France

Ahmet Şuayb, Servet-i Fünûn için Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin veya Halid Ziya Uşaklıgil gibi ön planda biri değildir. Bu durumun kendisinin şair veya romancı olmamasından kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat Ahmet Şuayb, Tevfik Fikret’in isteğiyle *Servet-i Fünûn* dergisinde kaleme aldığı “Hayat ve Kitaplar”, “Esmar-ı Matbuat” (Basın Meyveleri) ve makalemize konu olan “Musahabe-i Edebiyye” adlı yazılarıyla Batılı yazar ve düşünürleri tanıtır. Dönemin (Servet-i Fünûn) edebiyatı hakkında önemli tespitlerde bulunur. Bu nedenle Ahmet Şuayb’ın tenkitçi kimliğiyle ön plana çıktığı söylenebilir.

Ahmet Şuayb’ın Hayatı

“Ahmet Şuayb, 1876 tarihinde İstanbul’da doğdu. Doğduktan birkaç ay sonra babası Salih Efendi vefat ettiği için ilk tahsilini Fatih Rüşdiyesi’nde güçlükle yaptı. Sonra Vefa İdadisi’nde ve Mekteb-i Hukuk’ta okudu. Sonradan Sadrazam olan Hakkı Paşa’nın muavini olarak idare hukuku muallimliğine tayin edildi. Bu arada devletler hukuku dersini de okutan Ahmet Şuayb, Cemiyet-i Rüşumiye azalığına da tayin edilmişti. 1908’den sonra Mekteb-i Hukuk’taki derslerine devam eden yazar aynı zamanda Maarif Meclisi azalığına, Tedrisat-ı İptidaiye Müdürlüğü’ne, İstanbul Maarif Müdürlüğü’ne getirilmişti. Divan-ı Muhasebet Müdde-i Umumiliği yaparken” (Ercilasun, 1990: 143) 2 Aralık 1910 perşembe gecesi otuz beş yaşında, geç kalmış bir apandisit ameliyatı sonucunda vefat etti. Öldüğünde arkasında yeni evli bir dul kadın ile birkaç aylık Bihin isminde bir kızı ve gözü yaşlı Servet-i Fünûn ailesi vardı. (Karanlık, 1992: 5)

Ahmed Şuayb, gençliğinden itibaren dikkat çeken farklı bir kişiliğe sahiptir. Onun bu hâlini Hüseyin Cahit Yalçın şöyle anlatır: “Ahmet Şuayb ile dostluğumuz lisenin üçüncü sınıfında başlar. Öğrenci sayısı çok olduğu için alt sınıflar çeşitli şubelere ayrılmıştı. İkimiz de aynı tarihte liseye girdiğimiz halde üçüncü sınıfa gelinceye değin Şuayb ile tanışmamıştık. Sınıfa yeni girdiğimiz sıralarda bir gün, sıraların birinin ucunda sarışın, mavi gözlü, çok alaycı bakışlı, zayıf bir çocuk gördüm. Çekingen, yaban bir duruşu vardı. Yanına sokuldum. Konuşmaya başladık. Beş dakika içinde aradaki buzlar eridi. Onun elinde de bir roman vardı. Konuşma hemen edebiyat alanına kaydı. Birtakım romanları okumuş olmakta ortaklık, aramızda pek güçlü bir ruhsal bağ yaratıyordu. Şuayb, o çekingen, alaycı durumuyla o ana kadar hemen hiçbir iç yakını bulamamıştı. Kendisini sevenler pek azdı. O da hiç kimseyi beğenmiyordu. Büyük bir gururu, çevresine üstünlüğünü duymaktan ileri gelen bir çalım ve alaycılığı vardı. Ama biz birbirimizi ölçüye vurduk, tarttık. Birbirimizin üstün niteliklerini, gücünü kabul ettik ve dost olduk. Okul sıralarında duygu ve düşünce ortaklığının üstüne kurulan bu dostluk, günler geçtikçe güçlenerek en sağlam bir kardeşlik düzeyine vardı. Meşrutiyet’ten sonra geç kalmış bir apandisit ameliyatı sonucunda daha çok gençken öldüğü zaman, ülkemiz en

değerli, son derece çalışkan, iyice dikkatli bir düşünürünü yitirdiği gibi, ben de bir insanın yaşam boyu kazanabileceği bir iki dostun birinden yoksun ve yalnız kalmış gibiydim." (Yalçın, 2002: 44-45) 2 Aralık 1910 günü vefat eden Şuayb'ın ölümü üzerine dönemin sanat ve edebiyat dergilerinde taziye yazıları yayımlanır. Servet-i Fünûn, Resimli Kitap, Ulum-u İktisadiyye ve İçtimaiye, Genç Kalemler gibi mecmualarda Raif Necdet Kestelli, Ahmet İhsan, Hüseyin Cahit, Asaf Nefi, Celal Sahir Erozan, Mehmet Cavit tarafından kaleme alınan bu yazılarda Şuayb'ın ülkemiz için öneminden söz edilmiş, onun erken ölümünün büyük bir kayıp olduğu vurgulanmıştır. "Neşeli, şakadan ve gülmekten hoşlanan Şuayb, gururlu ve nadir olarak kızan bir mizaca sahiptir... Tek meşgalesi çalışmak mütemediyen çalışmak olan Şuayb, Hayat ve Kitaplar'da Batı'nın ünlü edebiyat, tenkit ve fikir adamlarını tanıtan monografik etüdler, Esmar-ı Matbuat'ta ise haftalık edebiyat tenkitleri yazardı... Celal Sahir'e göre hayatını iki kelimedede toplamış bir insandı: Öğrenmek ve öğretmek." (Karanlık, 1992: 4,6)

Sosyolog Kimliği

Ahmed Şuayb, Rıza Tevfik ve Mehmet Cavit'le beraber *Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye* dergisini kurmuştur. Yazarın bu mecmuada çıkan yazıları şunlardır:

Ahmet Şuayb'ın Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası'ndaki Makaleleri

1. Yirminci Asırda Tarih (sayı 1 s. 11 -24)
2. Devlet ve Cemiyet (sayı 1 s. 54 -71)
3. Fransa İhtilâl-i Kebiri (sayı 1 s. 124 -144)
4. Hürriyet-i Mezhebiye (sayı 2 s. 147 – 162)
5. Fransa İhtilâl-i Kebiri (sayı 2 s. 279 -288)
6. Düvel-i Mütemeddinenin Siyaset-i Mezhebiyeleri (sayı 3 s.315 - 340)
7. Fransa İhtilâl-i Kebiri (sayı 3 s. 413 - 424)
8. Fransa İhtilâl-i Kebiri (sayı 1-3 s. 119 – 134)
9. İstikraz Mukavelenmeleri (sayı 1-3 s.135 – 144)
10. Rusya (sayı 2 -14 s. 146 – 176)
11. İstikraz Mukavelenmeleri (sayı 2 -14 s. 177 – 186)
12. İhtilal-i Kebir (s. 2 -14 s. 246 – 256)
13. Hilafet ve Saltanat (s.4 s.433 452)
14. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 4 s. 543 – 553)
15. Avâmil-i İçtimaiyye (s.5 s. 40 -80)
16. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s.5 s. 109 – 122)
17. Avâmil-i İçtimaiyye (s.6 s. 145 – 160)
18. Fransa İhtilal-i Kebiri (s.6 s.238 – 257)
19. Avâmil-i İçtimaiyye (s. 7 s. 289 – 321)
20. Fransa İhtilal-i Kebiri (s. 7 s.396 – 398)
21. Viyana Müemmiri (s.8 s. 481 – 504)
22. Fransa İhtilal-i Kebiri (s.8 s. 527 – 535)
23. İkinci Filib (s.10 s. 161 – 190)
24. Fransa İhtilâli Kebiri (s.10 s. 247 – 288)
25. İstikrazat (s.10 s. 257 – 288)
26. Rusya (s.11 s. 289 – 306)
27. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s.11 s. 427 – 432)
28. Rusya (s.3 -15 s. 289 – 312)
29. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 3 – 15 s. 414 – 424)

30. Borsa Muamelatı (s. 3 – 15 s. 425 – 432)
31. Borsa Muamelatı (s. 4 – 16 s.433 – 451)
32. Rusya (s. 4 – 16 s. 452 – 474)
33. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 4 – 16 s. 524 – 531)
34. Borsa Muamelatı (s. 5 – 17 s. 577 – 612)
35. Rusya (s. 5 -17 s. 630 – 639)
36. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 5 – 17 s.691 – 706)
37. Rusya (s. 6 -9 / 18 – 21 s. 848 – 859)
38. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 6- 9 / 18 – 21 s. 860 – 864)
39. Rusya (s. 18 – 23 s. 967 – 978)
40. Fransa İhtilal-i Kebiri (s. 18 -23 s. 979 – 992)
41. Rusya (s. 12 s. 457 – 475)
42. Bütçe (s. 12 s. 476 – 512)
43. İstikrazat (s.12 s. 413 – 554)
44. Fransa İhtilâl-i Kebiri (s. 12 s. 555 – 560) (Doğan, 1999: 65 -72)

Ulum-ı İktisadiyye ve İctimaiyye Mecmuası'nda birçok yazısı çıkan Ahmed Şuayb, bir hukukçu, bir tenkitçi olduğu kadar aynı zamanda da bir sosyologdur. Onun sosyolojik görüşleriyle ilgili yüksek lisans tezi yapan Yıldız Akpolat Davud tezinin sonuç bölümünde şu satırlara yer verir: "...Yapılan çalışmada elde ettiklerimiz; onun organist-pozitivist, evrimci sosyolojik görüşünün yanı sıra, iş bölümüne verdiği önem ve işlevselciliğidir. Ayrıca Şuayb'ın siyasi tercihinin, Osmanlılık olduğu, batıya yöneliminden ötürü Leplay'cı liberalist anlayışı benimsediği de çalışma sırasında ortaya çıkan neticelerdir. Bunların yanı sıra, Şuayb'ın laiklik konusundaki düşünceleri de ortaya çıkmıştır. Bireyin, inancını serbestçe yaşaması ve bu inancını ifade edebilmesi, bireyin en doğal hakkı olduğu halde, din ve devlet kurumlarının devletin çıkarlarına ters düşmemesi noktasında, dinsel kurumların devlete tabi olmasını önermekte ve bu bazda Osmanlı'da ki 'Hilafet' kurumunun kaldırılmasına karşı olduğunu belirtmektedir. Sonuç olarak diyebiliriz ki, Ahmed Şuayb, sosyolojinin Türkiye'ye giriş döneminde önemli bir yer tutmaktadır." (Davud, 1994: 64)

Onun sosyoloji alanında yazmış olduğu bu makaleler, bir ilim adamının, bir hukukçunun, bir tenkitçinin olaylara sosyolojik açıdan nasıl yaklaştığını, değerlendirdiğini ifade etmesi açısından da değerlidir. "Asaf Nefi, Ahmed Şuayb'ın erken ölümü dolayısıyla yazdığı makalede Ahmet Şuayb'ın mecmuada yer alan tarih incelemelerini şöyle değerlendirmiştir: Tarih felsefesi, tarihi olayların akılla izah edilmesinden başka bir şey değildir. Tarih felsefesi olaylara hâkim olan kanunları keşfedip mazideki olayları inceler; bugünü aydınlatır ve geleceğe ışık tutar. İnsan zihni geliştikçe, olayların sebebini araştırır; sadece olaylara vakıf olmak onları tatmin etmediği için sebepler zincirini bilmek, bir toplumun genel durumunu anladıktan sonra bütün insanlığın faaliyetlerini idrak etmek isterler. İşte bu suretle tarih felsefesi hâsıl olur. Ahmed Şuayb olayları hikâye etmekle yetinmeyerek tarihi felsefesiyle ele alır, toplumsal meseleler ve tarihi olayların sebebini araştırarak hiçbir zaman sarsılmayan sebat ve metaneti ile daime çalışırdı." (Karaman, 2004: 83)

Hukukçu Ahmet Şuayb

Ahmet Şuayb, Hukuk Fakültesi mezunudur. Mektebi, birincilikle bitirmiştir... 1310 tarihinde Servet-i Fünûn zümresine ve dergisine katılır. *Servet-i Fünûn*'da yayımlanan ceza hukuku ile ilgili bir makalesi o tarihte Babîâli Hukuk Danışmanı olan Hakkı Paşa'nın ilgisini çeker ve kendisi Hukuk Mektebine muallim muavini tayin edilir. (Karanlık, 1992: 5) O, Hukuk Darülfünununda idare hukuku ve devletler hukuku dersleri vermiştir. Burada verdiği dersler, daha sonra toplanarak yayınlanmıştır. Söz konusu olan kitaplar: *Hukuk-ı İdare ve Hukuk-ı Umumiye ve Düvel*'dir.

Servet-i Fünûn Dergisi'nde Çıkan Makaleleri

Ahmet Şuayb'ın *Servet-i Fünûn* dergisinde birçok yazısı yayımlanır. Esmâr-ı Matbuat, Hayat ve Kitaplar, Musahabe-i Edebiyye başlığı altında yayımlanan bu yazılarda; Ahmet Şuayb, Batı aydınlanmasının önemli isimlerini tanıtmış, onların hayat görüşleri ile ilgili bilgiler vermiş ve Servet-i Fünûn Edebiyatı ile ilgili problemler üzerinde durmuştur¹.

¹ Ahmet Şuayb'ın *Servet-i Fünûn* Dergisinde Yayımlanan Yazıları: 1) Fransız ve Ecnebi Matbuatı, S.F, y.1, c.2 nr.44, 2 Kanûn-ı sâni 1307, s.215-216; 2) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.20, nr.516, 18 Kanûn-ı sâni 1316, s.347-351; 3) Fransa'da Mesele-i Tedrisat: Muallimler, S.F, y.9, c.18, nr.448, 30 Eylül 1315, s.90-92; 4) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.9, c.18, nr.449, 7 Teşrin-i evvel 1315, s.103-108; 5) Hayat ve Kitaplar: Paul Margeret ve Gabriel D'Anonzio, S.F, y.9, c.18, nr.450, 14 Teşrin-i evvel 1315, s.119-123; 6) Esmâr-ı Matbuat: Fransa'nın Genç Tiyatro Müellifleri, S.F, y.9, c.18, nr. 451, 21 Teşrin-i evvel 1315, s.134-139; 7) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.9, c.18, nr. 453, 4 Teşrin-i sâni 1315, s.162-166; 8) Mösyö F.De Martins, S.F, y.9, c.18, nr. 455, 18 Teşrin-i Sâni 1315, s.199-203; 9) *Musahabe-i Edebiyye (Edebiyat ve Tenkidde şahsiyet ve gayr-i şahsiyet meselesi mühimesi – Ferdinand Brunetier ile Anatole Frans'ın Bir Mübahesesi- Bazı Filozofların Bu Bab'daki Mütalaatı – Edebiyat-ı Cedidemizin Şimdiki Mesleği*, S.F, y.9, c.18, nr. 455, 18 Teşrin-i sâni 1315, s.194-197; 10) Hayat ve Kitaplar: Emile Zola ve Asarı -I-, S.F, y.9, c.18, nr. 457, 2 Kânun-ı Evvel 1315, s.228-232; 11) Hayat ve Kitaplar: Emile Zola ve Asarı -II- S.F, y.9, c.18, nr. 458, 7 Kânun-ı Evvel 1315, s. 243 – 247; 12) Hayat ve Kitaplar: Emile Zola ve Asarı,-III- S.F, y.9, c.18, nr 459, 16 Kânun-ı evvel 1315 s.262-266; 13) Esmâr-ı Matbuat: Zola ile Bourget, S.F, y.9, c.18, nr. 460, 23 Kânun-ı Evvel 1315, s.275-284; 14) İktisad, S.F, y.9 c.18, nr.461, 30 Kânun-ı Evvel 1315, s.291-298; 15) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.9, c.18, nr. 462, 6 Kanûn-ı Sâni 1315, s.309-311; 16) Hayat ve Kitaplar: Ernest Lewis ve Büyük Frederik, S.F, y.9, c.18, nr. 463, 13 Kânun-ı Sâni 1315, s.327-333; 17) Hayat ve Kitaplar: Ernest Lewis ve Büyük Frederik, S.F, y.9, c.18, nr. 464, 20 Kânun-ı Sâni 1315, s.343-348; 18) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.9, c.18, nr. 465, 27 Kânun-ı Sâni 1315, s.258-264; 19) Esmâr-ı Matbuat (Gazeteciler Mektebi, Gazetecilerde Elzem Olan Meziyetler Hakkında) S.F, y.9, c.18, nr. 466, 3 Şubat 1315, s.370-381; 20) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.9, c.18, nr. 467, 10 Şubat 1315, s.389-396; 21) Hayat ve Kitaplar: Paul de Şanel ve Asarı, S.F, y.9, c.18, nr. 468, 17 Şubat 1315, s.405-407; 22) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.9, c.18, nr. 468, 17 Şubat 1315, s. 407 – 410; 23) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.9, c.18, nr. 469, 24 Şubat 1315, s.7-12; 24) Hayat ve Kitaplar: İlm-i İktisad adlı eserin tanıtımı, S.F, y.10, c.19, nr. 472, 16 Mart 1315, s.25-28; 25) Hayat ve Kitaplar: İlm-i İktisad adlı eserin tanıtımı, S.F, y.10, c.19 nr. 472, 16 Mart 1315, s.58-59; 26) Hayat ve Kitaplar: Gustave Flaubert, S.F, y.10, c.19, nr. 473, 23 Mart 1315, s.70-75; 27) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 479, 4 Mayıs 1316, s.166-171; 28) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 481, 18 Mayıs 1316, s.200-202; 29) Hayat ve Kitaplar: Mösyö Gabriel Monod, S.F, y.10, c.19, nr. 481, 18 Mayıs 1316, s.195-199; 30) *Musahabe-i Edebiyye: Edebiyat-ı Hazıra*

Aşiyân Dergisi’nde Çıkan Makalesi

Ahmet Şuayb’ın Aşiyân Dergisi’nde çıkan ‘Ernest Renan’ (1324, c.1, s.2, s. 43-58) adlı makalesi ünlü tarihçi ile bilgilerden oluşmaktadır.

“Hayat ve Kitaplar” Adlı Eseri

Ahmet Şuayb, *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan yazılarının bir kısmını ‘Hayat ve Kitaplar’ başlığı altında kitaplaştırmıştır. Kitabın 1901 ve 1913 yıllarında olmak üzere iki baskısı yapılır. Kitap, şu başlıklardan oluşmaktadır.

Hayat ve Kitaplar (h.1329 - m. 1913)

1. Taine ve asarı s. 3
2. Kable’ş – şüru s.3
3. Taine’in hayat ve şahsiyeti s. 9
4. Taine münekkid s.51
5. Taine müverrih s.86
6. Taine filozof s.126
7. Lâhika s.182
8. Gabriel Monod s.201
9. Ernest Lavisse ve Büyük Frederic s.210
10. Gustave Flaubert s.241

Hakkında, Son Yazılar (Fransız Edebiyatı ve Bizim Edebiyatımızın Noksanları Hakkında) S.F, y.10, c.19, nr. 482 25 Mayıs 1316, s.211-218; 31) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 484, 8 Haziran 1316, s.246-253; 32) Hayat ve Kitaplar: Alman Târih-nüvist Meşhur Nibeur, S.F, y.10, c.19, nr. 484, 8 Haziran 1316, s.243-246; 33) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.19, nr. 485, 15 Haziran 1316, s.259-263; 34) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 486, 22 Haziran 1316, s.282-283; 35) İktisad, S.F, y.10, c.19, nr. 486, 22 Haziran 1316, s.274-280; 36) Hayat ve Kitaplar: Alman Târih-nüvist Meşhur Muallim Ranke, S.F, y.10, c.19, nr. 487, 29 Haziran 1316, s.290-294; 37) Hayat ve Kitaplar: Alman Tarih-nüvistlerden Muallim Ranke, S.F, y.10, c.19, nr. 488, 6 Temmuz 1316, s.314-316; 38) İngiltere’de Terbiye-i Maddiyye ve Maneviyye, S.F, y.10, c.19, nr. 488, 6 Temmuz 1316, s.310-313; 39) Hayat ve Kitaplar: Paul Arviyo ve Asarı, S.F, y.10, c.19, nr. 489, 13 Temmuz 1316, s.322-330; 40) Hayat ve Kitaplar: Mösyö Gabriel ve Kardinal Rechelieu, S.F, y.10, c.19, nr.490, 20 Temmuz 1316, s.339-342; 41) Hayat ve Kitaplar: (Sarse’nin Tiyatro Tenkidatı ünvanlı eseri hakkında) S.F, y.10, c.20, nr. 490, 21 Eylül 1316, s.67-74; 42) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 491, 27 Temmuz 1316, s.359-362; 43) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.19, nr. 492, 3 Ağustos 1316, s.381-382; 44) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.19, nr. 492, 3 Ağustos 1316, s.375-381; 45) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.19, nr. 493, 10 Ağustos 1316, s.394-398; 46) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.19, nr. 493, 10 Ağustos 1316, s.10 -14; 47) Hayat ve Kitaplar: Alman Tarih-nüvislerinden Mommsen, S.F, y.10, c.20, nr. 496, 30 Ağustos 1316, s.26-29; 48) Esmâr-ı Matbuat: Mevzu-ı Hikâye, S.F, y.10, c.20, nr. 497, 7 Eylül 1316, s. 42 – 44; 49) Hayat ve Kitaplar: Taine ve Asarı, S.F, y.10, c.20, nr. 500, 28 Eylül 1316, s.82-85; 50) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.20, nr. 508, 26 Teşrin-i sâni 1316, s.215-218; 51) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y.10, c.20, nr. 511, 11 Kânun-ı sâni 1316, s.322-330; 52) Ulum-ı Siyasiyye ve İçtimaiyye, S.F, y.10, c.10, nr. 511, 14 Kânun-ı Evvel 1316, s.264-266; 53) Hayat ve Kitaplar: Taine ve Asarı, S.F, y.10, c.20, nr. 513, 27 Kanun-ı Evvel 1316, s.295-301; 54) Esmâr-ı Matbuat, S.F, y. 10, c.20, nr. 514, 4 Kanun-ı sâni 1316, s. 308; 55) Alman Tarih-nüvislerinden Anri Dözibel S.F, y. 11, c. 21, nr. 529, 19 Nisan 1317, s. 130 -141; 56) Lord Makole, S.F, y.11, c.21, nr. 543 26 Temmuz 1317, s.354-362; 57) Esmâr-ı Matbuat, Mevzu-ı Hikâye, S.F, y.10, c.20, nr. 498, 14 Eylül 1316, s.58-62; 58) Lord Makole, S.F, y.11, c.21, nr. 542, 19 Temmuz 1317, s.339-345 (Bkz. Andı, 1997: 160 – 163)

11. Flaubert'in hayatı s.243
12. Flaubert'in tabiatı s.258
13. Nazariyeti edebiye ve felsefiyesi s.266
14. Dühât-ı edeb s.295
15. Flaubert'in üslûbu ve tarz'ı iştigali s.304
16. Madam Bovary ve terbiye-i hissiye s.320
17. Niebuhr s.346
18. Ranke s.362
19. Mommsen s.385 – 407 (Şuayb, 1913)

Genç Kalemler Dergisi'nde bu kitapla ilgili iki farklı görüşle karşılaşırız. İlk görüş Ahmet Şuayb'ın vefatı nedeniyle yayımlanan yazıda yer alır: "Şuayb, kadar gençlerin kalbine nüfuz edebilmiş bir sima pek nadirdir. Onun *Hayat ve Kitaplar*'ını okumayan okuyup da bülend-i iktidarına bir hiss-i takdir ve perestişle rabt-ı kalp etmeyen hiç yok gibidir. Atının kalbine bu kadar hâkim olmak ne büyük bir muvaffakiyettir." (Parlatır, Çetin, 1999: 25) Bu satırlarla Şuayb'ın kitabının ehemmiyetinden bahsedilirken derginin ilerleyen sayfalarında Şuayb'ın bu eseri, Gaston de Channe'nin eserinden ismini dahi değiştirmeden aynen aktardığını gösteren cümlelerle karşılaşırız: "Merhum Ahmet Şuayb'ın, Gaston de Channe'nin kitabını ismiyle beraber kendisi tetkik etmiş, kendisi tettebbu etmiş gibi Türkçe'ye geçirip âlim şöhretini kazanmasına imrendiler. Onlar da rekabete kalktılar. Acele ettiler. Hiçbirisi Ahmet Şuayb kadar Fransızca bilmiyordu." (Parlatır, Çetin, 1999: 77)

Ahmet Şuayb, 'Hayat ve Kitaplar' başlığı adı altında yayımlanan bu yazıları ile okuyucuları garbın önemli eserlerinden ve yazarlarından haberdar etmek istediğini şu satırlarla açıklar: "Emelim okuyucuları bu başlık altında ekseriyetle faziletli Garbın eserlerinden haberdar etmektir. Kendilerine imkân dairesinde geniş bir düşünce ufku açmaktır. Bundan ümit ettiğim faydalar evvela: Tarih, felsefe, hukuk hakkında fazla malûmat arzusunda ilim ve irfan isteyicilerine eserlerinde faydalı bilgiler edinecekleri muharrirleri tanıtmaktır." (Korlaelçi, 2002: 258) Ele aldığı kişiler ve konular açısından Hayat ve Kitaplar; Batı'yı, Batı aydınının olaylara bakış tarzıyla beraber felsefesini, tenkidini, edebiyatını, tarihini, hukukunu okuyucuya aktaran bir kitap hüviyeti taşır. Bu nedenle Şuayb'ın kitabının dönemi için bir ilk olduğu söylenilebilir. Tanzimat dönemi edebiyatından Servet-i Fünun'a gelene kadar böyle bir kitap yazılmamıştır. "Ahmet Şuayb, söz konusu eserinde, Batı aydınlanmasının önemli yedi ismini anlatmaktadır. Bunlar, Hippolyte Taine, Gabriel Monod, Ernest Lavisse ve Büyük Frederic, Gustave Flaubert, Niebühr, Ranke ve Mommsen'dir. Ahmet Şuayb, zaman zaman sübjektif kanaatler ortaya koysa da, Hayat ve Kitaplar adlı çalışma, on sekiz ve on dokuzuncu asır Batı dünyasında pozitivist düşüncenin temel prensiplerini, bu düşünceyi gerçekleştirenleri, alan farkı gözetmeksizin, sosyal ve siyasi şartlarıyla birlikte, yeni bir medeniyetin eşğinde yol arayan topluma rehberlik vazifesiyle taşıma gayretinin neticesidir." (Erbay, 2005: 19) Akyüz, Servet-i Fünûn Topluluğu'nda başka türlerle uğraşmayarak edebi çalışmalarını yalnız tenkid alanında toplayan tek şahsiyetin Ahmet Şuayb (1876 – 1910) olduğunu söyledikten sonra şu satırlara yer verir: "Şuayb, XIX. asır Batı Avrupa'sının düşünce ve sanat hayatında büyük tesirleri olan

bu isimler hakkındaki bilgiyi, onlar için yazılmış güvenilir kaynaklardan faydalanarak, fakat yeni bir sentez halinde veriyordu. Ayrıca, yine Servet-i Fünûn'un 'Esmâr-ı Matbuat' sütununda, Fransız basınından haftası haftasına takit ettiği sanat, fikir ve edebiyat aktüalitesini de aktarmak suretiyle, genç nesillerin Batı fikir ve edebiyat dünyası ilse sürekli temaslarını sağlamağa da çalışıyordu. Şuayb'ın – bu tenkit anlayışı içinde olarak – Servet-i Fünûn edebiyatının genel durumu ve bazı şahsiyetleri hakkında yaptığı denemeler, zamanının en çağdaş ve ciddi tenkitleridir. Bu denemelerde, derinlemesine bir görüşle, yalnız kusurları değil değerleri de bulup göstererek, yumuşak ve ağırbaşlı bir ifade ile yapıcı bir tenkit tarzı yaratmayı başardı.” (Akyüz, 1995: 128)

Pozitivist Ahmet Şuayb

Nasılcılık, olguculuk, isbatiye mesleği de olarak da adlandırılan pozitivism; “Fransız filozofu Auguste Comte’un (1798 – 1857) ortaya attığı isbatiyecilik doktrinin adıdır. Buna göre insan zihni tabiatın neliğini (mahiyetini) ve eşyanın gerçek sebeplerini tanımak için kabiliyetli değildir; zihnin bilimle hiçbir kurucu ve yapıcı rolü yoktur, zihin tabiatın bir aynasıdır. Bu sebeple biz, pozitif olayların ve gözlemlenen fenomenlerin tesbitine dayanan tecrübi (pozitif) bilgiyi elde edebiliriz. Bu sebeple doğrudan doğruya deneyle sağlanamayan her bilgi teolojik veya metafiziktir; hayal mahsulüdür. Pozitivism sebeplerin bilinemeyeceğini iddia ettiği için eski teolojik izahları ve metafiziği reddeder. Esas amacı, fizik – matematik bilimlerin birliğini metod ile sağlamak ve metafiziği yok etmektir. Bu manada o, Kant’ın Kritisizmin bir devamı ve adeta teorisinin tatbikatıdır. Olaylardan ve hadiseler arasındaki değişmez ilişkilerden hareket eden bu meslek meşru ve muteber bilgi olarak müsbet ilmi kabul etmektedir.” (Bolay, 1999: 327 – 328) Korlaelçi, *Pozitivism’in Türkiye’ye Girişi* adlı kitabında “pozitivizmin memleketimize girişinin doğrudan doğruya felsefi bir kanal ile olmadığını, edebiyat akımları, o devirdeki okullarımıza konulan müsbet ilim dersleri, doğrudan Fransızca tedrisat yapan okullar, Avrupa’ya gönderilen bazı talebeler, eğitim müesseselerimize gelen yabancı uzmanlar, yapılan tercümelemler, bazı dernekler vasıtasıyla olduğunu ve bu hususta kesin bir tarih vermenin mümkün olmadığını” ifade eder. (Korlaelçi, 2002: 163) Pozitivizmin etkisinde kalan ve Türkiye’de tanınmasında rolü olan yazarlarımız arasında Beşir Fuad, Ahmet Rıza, Salih Zeki, Rıza Tevfik, Hüseyin Cahit Yalçın, Ziya Gökalp sayılabilir. “Türkiye’de felsefi cereyan olarak pozitivismi ilk defa getiren, Türk münevverine tanıtın ve müdafaa eden şahıs ise Beşir Fuad’tır.” (Okay, 1969: 217) Yukarıda sayılan isimlerin dışında makalemize konu olan Ahmet Şuayb da pozitivismin Türkiye’de tanınmasındaki önemli isimlerden birisidir. Hayat ve Kitaplar isimli eserinin ‘Taine filozof’ başlığını taşıyan kısmında Taine’in felsefesiyle beraber pozitivismin ilkelerini ve gelişimini inceler. “Ahmet Şuayb’a göre iki türlü düşünme tarzı vardır. Bunlardan biri nazari (specülatif) diğer maddi ve müspet (pozitif) dir. Birincisinde düşünmeye, hayal etmeye ehemmiyet verilir, tecrübe önem taşımaz. İkincisinde ise, tecrübeye son derece ehemmiyet verilir, bir hakikatın doğruluğu onu vakalara tatbik ettikten sonra kabul edilir.” (Korlaelçi, 2002: 263) Pozitivist görüşlerini böyle özetleyen Şuayb, Taine filozof başlığı altındaki aynı bölümde; Spencer, Stuart Mill, William

Hamilton, Bentham, Descartes, Hegel, Spinoza, Condillac, Abailard, Pascal, Kant, Locke, Hume, Berkeley, Schelling, Fichte, Hobbes, Aristoteles, Royer Collard, Cousin, Paul Janet, Jules Simon, Bacon, Radisson, Dalember, Desire, Thernar, Bernerdino Telesio gibi filozof ve düşünürlerden söz eder ve pozitivistin kurucusu olarak Auguste Comte'ü gösterir. Taine'in pozitivist bir düşünür ve Comte'un en büyük takipçilerinden biri olduğunu ifade eder. Korlaelçi, "Ahmet Şuayb, pozitivist derli toplu tanıtın ilk yazarımız olduğunu söyler. İlk pozitivist Beşir Fuad'ın pozitivistle materyalizm arasındaki farkları kısaca belirttiğini, felsefi yönünden ziyade edebi yönüyle açıkladığını, Hüseyin Cahit'in de estetik yönünü ele aldığını ifade eder. Ahmed Şuayb ise, pozitivistle ilgili ilk telif kitap diyebileceğimiz 'Hayat ve Kitaplar' isimli eserinde pozitivist felsefi, edebi, tarihi yönleri ile topluma tanıttığını" belirtir. (Korlaelçi, 2002: 273) Görülüyor ki çok yönlü bir kişilik olarak tanımlayabileceğimiz Ahmet Şuayb, edebiyatçı, hukukçu, sosyolog gibi kimliklerinin dışında aynı zamanda pozitivisttir. Hayat ve Kitaplar isimli eseriyle beraber *Servet-i Fünûn*, *Aşiyân*, *Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye* Mecmualarındaki yazılarıyla da bu akımın Türkiye'de tanınmasına ve yayılmasına katkıda bulunmuştur.

Ahmet Şuayb'ın Servet-i Fünûn Edebiyatı ile İlgili İki Mühim Makalesi: 'Musahabe-i Edebiyye'

Ahmet Şuayb, Hayat ve Kitaplar adını verdiği eseriyle Türk insanına Batı'nın önemli düşünür, filozof, tarihçi ve yazarlarını tanıtmıştır. Ahmet Şuayb'ın bu eseri bir öncü niteliği taşır. Batılı aydınının felsefesini, tarihini, edebiyatını bizim insanımıza gösterir. Ahmet Şuayb, bu kitabındaki ve *Servet-i Fünun*, *Aşiyân*, *Ulumu İktisadiyye ve İçtimaiyye* mecmuasındaki yazılarıyla daha önce üzerinde düşünülmemiş konuları anlatarak halkımızı bu konularda bilinçlendirmeyi amaç edinmiştir. Batıda ortaya çıkan bazı kuram ve akımları tanıtmalarının yanında bu akımlar ile ilgili kendi görüşlerini de sunmayı ihmal etmemiştir. Ayrıca Batılı yazarlardan ve kuramlardan hareketle bizim toplumumuz ile ilgili tespitlerde bulunmuştur. Servet-i Fünûn'da 'Hayat ve Kitaplar', 'Musâhabe-i Edebiyye', 'Esmar-ı Matbuat' başlığıyla yayımladığı bu yazılar, aynı zamanda Şuayb'ın Servet-i Fünun edebiyatında tenkit ile ilgilenen bir şahsiyet olarak ön plana çıkarır. Bu yazılar bir yandan Türk toplumuna Batılı yazar ve düşünürleri tanıtırken bir yandan da Ahmet Şuayb'ın tenkit görüşlerini içermektedir. Ahmet Şuayb'ın Servet-i Fünûn'da 'Musâhabe-i Edebiyye' başlığıyla yayımladığı iki makalesi; Batıdaki ve bizdeki bazı hususları bir araya getirdiği, karşılaştırdığı için Edebiyat-ı Cedide'yi yorumlama gayreti olarak da düşünülebilir. "Hayat ve Kitaplar dizisinin yanı sıra Servet-i Fünun dergisinde yayımlanan ve Edebiyat-ı Cedide'ye odaklanan 'Musâhabe-i Edebiyye' üst başlıklı yazılar da Ahmet Şuayb'ın edebiyat eleştirisini somutlaştıran metinlerdir. Dolayısıyla Ahmed Şuayb'ın Batılı model ile yerleşik edebiyat dizgesi arasında ne tür bağlantılar kurduğunu ve eleştirel araçlarını Edebiyat-ı Cedide'ye nasıl uyguladığını görmek, eleştirel pratiği üzerine bütünlüklü bir değerlendirme yapabilmek için bu yazılara bakmak gerekir." (Kurt, 2008: 109)

"Edebiyat-ı Hazıra Hakkında: Son Yazılar – Fransız Edebiyatı ve Bizim Edebiyatımızın Noksanları Hakkında"

Ahmet Şuayb'ın bu husustaki yazısı ' Edebiyat-ı Hazıra Hakkında: Son Yazılar – Fransız Edebiyatı ve Bizim Edebiyatımızın Noksanları Hakkında' başlığını taşır. Şuayb, bu makalesinde edebiyatımızın mevcut durumu hakkındaki fikirlerini ortaya koyar. Edebiyatımızda bir değişikliğin kaçınılmaz olduğunu vurgulayan Ahmet Şuayb, Edebiyat-ı Cedide diye nitelendirilen bu dönemin de edebiyat tarihimizde yeni bir devrenin doğuşu olduğunu belirtir. Her devrin sanatının doğuşunun birtakım arızalara mahal verebileceğini söyler, bunun da normal olduğu görüşündedir. Ahmet Şuayb, Edebiyat-ı Cedide'nin kendinden önceki edebiyata bağlılığına dikkat çeker. Servet-i Fünûn dönemindeki yazarların da kendilerinden önceki yazarlardan etkilendiğini, etkilenilen yazarların başında da Recaizade Mahmut Ekrem'in geldiğini ifade eder. R. M. Ekrem'in 'Ta'lim-i Edebiyat' adlı eseriyle Batının edebiyat modelinin ilk örneklerinden birini verdiğini vurgulamaya çalışır. Hâlid Ziya'nın yazmış olduğu 'Hikâye' adlı eserinin basımının edebiyatımız için tarihi bir an olduğunu belirtir. Bu küçük fakat kıymetli kitabın önemini anlayabilmek için edebiyatın mühim bir rengi olan romana dair o zamanki nazari fikirleri göz önüne getirmek gerektiği görüşündedir. Roman, önceleri okuru eğlendirmek, heyecan hissettirmek için bir masal olarak görülürken; romancı hayal gücüyle olaylar ve kahramanlar üreten, gerçeklerden kaçan bir yalancı olarak algılanmaktadır.

Ahmet Şuayb'a göre Fransız edebiyatının her devresini derin bir tetkikle ve bakışla ele alarak romanın ne olduğunu bize öğreten kişi 'Mai ve Siyah' ın yazarı Halid Ziya'dır. Halid Ziya'nın 'Hikâye' adlı bu eseriyle romanın ne olduğunu okuyucuya gösterdiğini ifade eder. Halid Ziya'dan önce de Beşir Fuad Bey'in, 'Victor Hugo' adlı eserinde romanla ilgili incelemelerde bulunduğunu söyler. Beşir Fuad gibi Nabizade Nazım'ın da 'Tercüman-ı Hakikat' gazetesindeki tartışmalardaki yazılarıyla roman hakkında, okurları aydınlattığını belirtir. Ayrıca dönemin tanınmış yayıncısı Arakel'in de yayımladığı romanlarla bu döneme katkısı olduğunu dile getirir. Daha sonra Edebiyat-ı Cedide'nin Batılı kaynakları olarak Fransız realistlerini gösterirken; Tanzimat dönemi için kaynakların Fransız romantikleri olduğunu söyler ve iki dönem arasındaki bu ayrımın 'romantizm – realizm' veyahut 'hayaliyyun – hakikiyyun' tartışmalarını doğurduğunu belirtir. Şuayb, sözlerinin devamında lisan, ahlâk ve edebiyatın başka başka şeyler olduğunu ve edebiyatçıların bu üç şeyi birbirine karıştırmamaları gerektiğinin farkında olduklarını bildirir. Servet-i Fünûn yazarlarında edebiyatta estetik beklentilerin, ahlâki beklentilerin yerine geçtiğini; bunun da Edebiyat-ı Cedide yazarlarının sahip oldukları 'sanat için sanat' ilkesinden kaynaklandığını söyler. Edebiyat-ı Cedide'nin müşahede ve tecrübeyi esas alarak beşeri hayatı tahlil ve tetkik etmek istediğini vurgular. Yazılan metinlerin realist çizgide olduklarını örnekler vererek açıklamak ister. Hüseyin Cahit'in, kendi isteği dışında evlendirilen ve bu evliliği kâbusa dönüşen kadının kişiliğinin yitirilşinin anlatıldığı 'Gelin' hikâyesiyle Osmanlı toplum yapısı içerisinde kadının söz hakkına sahip olmamasını vurgulayarak 'kadınların hukukunu' sorunlaştırdığını söyler. 'Muallim' adlı hikâyede ise geçimini sağlamak için çalışmak zorunda olan ve bu zorunluluklar neticesi hayattaki hayallerini kaybeden bir gencin hikâyesini anlatarak Servet-i Fünûn edebiyatında

sıkça görülen '*hakikatin hayalleri yok etmesi*' temasını vurguladığını belirtir. Tevfik Fikret'in '*Rubâb-ı Şikeste*'siyle bilinen ve bilinmeyen konular arasında bağlantı kurup felsefi ve sosyal meseleleri şiire sokarak yerleşmiş olan şiir modelinin içeriğini değiştirdiğini söyler. Şairin '*Ramazan Sadakası*' ve '*İnanmak İhtiyacı*' adlı şiirlerinden örnekler vererek bu durumu ifade eder. Edebiyat-ı Cedide'nin '*üslûp*' ve '*tasvir*' yönünden de birçok yeni eser ortaya koyduğu, tabiatın en güzel bu dönemde anlatıldığı, '*küçük hikâye*'de de bu dönemde bir çığır açıldığı belirtilir. Küçük hikâyenin, zarif, şuh dikkatli bir tahlili gerektirdiği söylenir. Ahmet Şuayb, Anatole France'ın serbest düşüncenin ifadesinde küçük hikâyelerin romandan daha kapsayıcı olduğu fikrine katılır. Bu hikâyelerde, az sözle çok şey ifade edildiği dile getirilir. Servet-i Fünûn sayesinde 'novel' okumak için Batıdaki gazeteleri takibe gerek kalmadığı, her dergide güzel hikâyelere rastlanılabildiği dile getirilir. Edebiyatı Cedide'ye edilen itirazların daha çok '*ifade*' hususunda olduğu söylenir. İtirazlarda dile önem verilmediği, eserlerin terkip hatalarıyla ve farklı cümlelerle dolu olduğu iddia edilir. Bu iddiaya en çok Mehmet Rauf Bey'in maruz kaldığı söylenir. Ahmet Şuayb, dil kurallarının okullarda en küçük çocuğa bile öğretilmesine rağmen, ediplerimizin bundan mahrum olabileceklerinin iddia edilmesine şaşıtığını belirtir. Terkip hatalarının önceden beri süregeldiği; dil kurallarının yerine getirilmesinde ise Batılı yazarların bile tam olarak başarı sağlayamadıklarını ifade eder. '*Üslûp*' konusunun da bundan farklı olmadığı, bunun için aylarca çalışan Flaubert'te bile hataların, tekrarların görüldüğü vurgulanır.

Ahmet Şuayb, ifade ve üslûplarıyla Servet-i Fünûncuların eserlerinin *anlaşılmaz* olduğu görüşünü kabul etmez ve hiçbir muharririn mükemmeliyete ulaşmadığını anlatmak ister. Servet-i Fünun'un üslûp anlayışının fikir ve tasvirlerle hayat vermek, onları canlandırmak suretiyle gerçekleştiğini ifade eder. Servet-i Fünûn'un üslûbu kusurlu görünüyorsa; bunun şekilden çok anlamdaki mükemmeliyette aranılması gerektiği görüşündedir. Sonra Mehmet Rauf'un dili ve üslûbunu beğendiğini belirtir. Edebiyat-ı Cedide'nin garbı '*taklit*' etmediğini, sadece ondan istifade ettiğini vurgular. Edebiyat-ı Cedide'nin hiç mi hatası, kusuru yok sorusuna; hangi şeyde mükemmeliyet var ki bunda olsun cevabını verir. Edebiyat-ı Cedide'nin '*şahsiyet mesleğine (subjektifliğe)*' meyilli olduğunu daha önceki yazılarının birinde belirttiğini ifade eder. Şiir ve hikâyelerimizin muharrirlerin hisleri, fikirleri ve düşünceleri ile dolu olduğunu söyler. Edebiyatı şahsiyetin (subjektifliğin) özelliklerini; *kararsızlık, hayalcilik, hissiyata aşırı meylediş, nefsi hırslar ve irkî özellikler* olarak sırlar. Bu vasıfları, edebi eserlerimizin çoğunluğunda bulabileceğimizi belirtir. Hüseyin Cahit'in '*Hayat-ı Muhayyel*' adlı eserinde bu özellikleri görebileceğimizi ifade eder. Birçok şiirde, birçok eserde, uyusukluk, hastalık, cansızlık gibi belirtilerin görüldüğünü ve bunun şahsiyete meyledişten kaynaklandığını vurgular. Edebiyatı kendilerine bir meslek ve sanat edineceklerin çok çalışmaları gerektiğini söyleyerek makalesini bitirir. "Bu bağlamda Ahmet Şuayb'ın değerlendirilmelerine göre Edebiyat-ı Cedide, tüm edebiyat akımları gibi kendi oluşum koşullarına (köken ve kaynaklar) sahip bir edebiyattır. Taklit değildir, yabancı ve anlaşılmasız bir dil kullandığı şeklindeki eleştiriler de gerçeği yansıtmaz. Edebiyat-ı Cedide, realizmi bir model olarak benimsemek ve bu anlayışı somut

edebiyat metinleri haline getirmekle yeni bir dönemi açmış, ancak şahsiyete bağlı kalan eserleri kendi içinde eleymemiştir. Bu eleştiriye en fazla açık olduğu noktadır.” (Kurt, 2008: 133) Şuayb’ın bu makalesi o dönemde Servet-i Fünûn Edebiyatıyla ilgili yazılmış önemli makalelerden birisidir ve Edebiyat-ı Cedide’nin getirmiş olduğu yenilikleri, Edebiyat-ı Cedide’ye yapılan tenkitleri, itirazları ve Edebiyat-ı Cedide’nin kusurlarını toplu halde ele almış bir yazı kimliği taşır.

Bilge Ercilasun, bu makaleyi şöyle değerlendirir: “Ahmet Şuayb, ‘Son Yazılar’ adlı makalesinde sırasıyla şu hususlardan bahseder: 1-) Edebiyat-ı Cedidecilerin yapmış oldukları yenilikler 2-) Edebiyat-ı Cedideye yöneltilen tenkitler 3-) Edebiyat-ı Cedidenin kusurları. Ahmet Şuayb’ın Edebiyat-ı Cedidecilerin yaptıkları yenilikler hakkındaki hükümlerini şöyle gruplandırabiliriz: a-) Edebiyat-ı Cedide, edebiyatın lisan ve ahlâkla karıştırılmaması lazım geldiğini, edebiyatın estetik esaslara dayanması gerektiğini göstermiştir. b-) Edebiyat-ı Cedide, eserlerde müşahade ve tecrübeyi esas kabul ederek beşeri hayatı mümkün olduğu kadar tahlil ve tetkik etmek istemektedir. c-) Üslûp ve tasvir bakımından da birçok yeni eser meydana getirmiştir. ç-) Küçük hikâyelerin tertip ve tahrir şeklinde yeni bir çığır açmıştır. Daha sonra A. Şuayb Edebiyat-ı Cedide’ye yapılan itirazları ele alır. Bunları da ifade ve üslûp, taklit konusu olmak üzere iki grupta ele alabiliriz: a-) İfade ve Üslûp: Edebiyat-ı Cedidenin ifadeyi değiştirdiği, üslûbu başkalaştırdığı söyleniyor. Lisanımızın kaidelerine ehemmiyet verilmiyor, eserler terkip hatalarıyla, feshata aykırı cümlelerle dolu, diyorlar. Ahmet Şuayb, Edebiyat-ı Cedidecilerin de herkes kadar ifade ve üslûp kaidelerine riayet ettiklerini, tam bir mükemmelliğin hiçbir muharrire nasip olmadığını, ifade ve şive tarzında görülen değişikliğin ise müsbet olduğunu kaydediyor. b-) Taklit: Edebiyat-ı Cedide’yi Frenk mukallitliği ile ecnebilikle itham ediyorlar, diyen A. Şuayb, bu ithamlara karşı kendilerinin Garbı taklit etmediklerini, oradan istifade ettiklerini, bazı sanat kaidelerinin ilim gibi umumi olduğunu söylüyor. Ahmet Şuayb’a göre Edebiyat-ı Cedide’nin de kusurları vardır. Bu kusur, onların eserlerinin hep ‘şahsiyet’ nazariyesine uygun olmasıdır ve Hayat-ı Muhayyel gibi eserlerde bu kusurları görebileceğimizi belirtir.” (Ercilasun, 1998: 224 – 225) Bir dönemin edebiyatının yeniliklerinin, dönemin edebiyatı için yapılan tenkit ve itirazların ayrıca dönemin kusurlarının toplu olarak ele alındığı bu yazıyı, örnek bir edebiyat kritiği olarak değerlendirmek mümkündür.

“Edebiyat ve Tenkitten Şahsiyet ve Gayr-i Şahsiyet Meselesi – Ferdinand Brunetiere ile Anatole France’ın Bir Mübahesesi – Bazı Filozofların Bu Bab’daki Mütalaatı, Edebiyatı Cedidemizin Şimdiki Mesleği”

Ahmet Şuayb’ın diğer Musahabe-i Edebiyyesi, “Edebiyat ve Tenkitten Şahsiyet ve Gayr-i Şahsiyet Meselesi Mühimesi – Ferdinand Brunetiere ile Anatole France’ın Bir Mübahesesi- Bazı Filozofların Bu Bab’daki Mütalaatı – Edebiyat-ı Cedidemizin Şimdiki Mesleği” başlığını taşır. Şuayb, bu makalesiyle Servet-i Fünûncuların eserlere nasıl baktıklarını izah eder. Öner toy, Şuayb’ın “Fransız edebiyatçılarından Anatole France ile yine Fransız eleştirmenlerinden Ferdinand Brunetiere’in karşılıklı konuşmalarını özetleyerek girdiğini söyler. Brunetiere’in edebiyatta kişisel olmaktan sıyrılmak kanısını taşıdığını, France’ın ise sanatın kişisel olduğunu bu nedenle edebiyat ve eleştiride kişisellikten sıyrılmamayacağını savunduğunu

belirtir. Ahmet Şuayb'ın kendisinin de kişisellikten sıyrılmayı kabul etmekle birlikte, yazılan eserleri kişisel oluşları nedeniyle eleştiremeyeceğini" ifade ettiğini anlatır. (Önertoy, 1980: 115) Ahmet Şuayb, bu yazısında eleştiride önemli bir konu olan objektiflik – subjektiflik konusu üzerinde durur. Bu konuyu Fransız edebiyatının tanınmış eleştiri yazarlarından Ferdinand Brunetiere ile Anatole France'ın karşılıklı konuşmalarından örnekler vererek yapar. Eleştiride objektifliği benimsemenin gerekli olduğunu belirten yazar, kişisel eserlerin de edebiyatta yer edinebileceğini belirtir.

Yazı sanatı ve tenkitte 'gayri şahsiyet' mesleğinin şiddetli taraftarı ve müdafaacısı olan Mösyö Brunetiere, şahsiyet mesleğine tabi olanların genellikle hayallere, hayallerden kararsızlığa, kararsızlıktan muhalifliğe, muhaliflikten tembelleğe, tembellekten nefse güvenmeye, nefse güvenmeden hissiyat perestliğe ve nihayet nefsin aşırı isteklerine kadar gittiklerini ifade eder. Edebi bir eserin iyi veya kötü olduğunun kendine ait kurallarla ispat edilmesi gerektiğini ve edebiyatta şahsiyetin daima aldatıcı olduğunu vurgular. Mösyö France ise Brunetiere'e cevap olarak yazı sanatının ve tenkidin gayri şahsi olamayacağını söyler; çünkü sanatın bizzat şahsi bir şey olduğunu ifade eder. Kendilerinden başka bir şey vücuda getirdiklerini söyleyerek övünen kişilerin çok yalancı olduklarını belirtir. Gerçekte kimsenin şahsiyetinden tecrit edemeyeceğini ve bu durumun insanlığın en büyük beceriksizliklerinden biri olduğunu belirtir. Bir mahkûm nasıl hapisane duvarları arasında hayatını sürdürmek zorunda ise bizim de şahsiyetimizle kuşatıldığımızı ve bu şekilde düşünmeye mecbur olduğumuzu vurgular. Edebiyatta şahsiliğin bahsedildiği gibi insanları, karamsarlığa sevk etmeyeceğini söyler. Brunetiere daha sonra insanın arzu ettiği vakit şahsiyetini terk edebileceğini, bunun fennen müspet olduğunu ifade eder. Buna inanmamanın budalalık olacağını belirtir. Hayatta şahsiyetin terk edilebileceğini, eğer böyle olmasa idi ne cemiyetin, ne insanlığın, ne de sanatın vücuda gelebileceğini vurgular. France ise insanların mevcudiyetlerini idamede bir diğerine benzeyebileceklerini; fakat büyük bir şehirde iki şahsın bir şairin şiirini aynı suretle hissedemeyeceklerini ifade eder. Bir hadisenin iki kişi tarafından hiçbir zaman aynı şekilde algılanmadığını belirtir. Aynı eser hakkındaki zıt fikirlerin kendilerini dehşet içinde bıraktığını söyler. Hugo'nun klasikleri hiç takdir etmediğini, Lamartine'in La Fontaine'den hiç hoşlanmadığını örnek gösterir. Her sanat eserinin daima münakaşalara sebep olduğunu ifade eder. Güzel şeylerin en büyük cazibelerinden birinin de daima bir şüphe ve tereddüt ile kuşatılmış olduklarını söyleyerek Brunetiere'in bu tereddüt içinde kalmak istemediğini, mütehakkim ve intizamperest olan fikrinin bundan nefret ettiğini daima tasnif, takdir ve muhakeme etmek istediğini belirtir. Kendisine göre estetiğe esas olan şeylerin hiçbirinin sağlam ve sabit olmadığını dile getirir. France'ın bu mütalaasına gülen Brunetiere, Balzac hakkında verdiği bir konferansta muharririn yazdığı şeye evvela kendisinin inanması gerektiğini, bunun da kendi şahsiyetini bırakarak vakadaki şahısların hayatıyla yaşamasına bağlı olarak gerçekleşebileceğini ifade eder. Sözlerinin devamında dünyada en mühim ve en lüzumlu bir ilmin hem cinslerimizi tanımak olduğunu vurgulayan Brunetiere, her gün sokakta görebileceğimiz insanlar hakkındaki birçok sorudan kendisini, şahsiyetini

soyutlayabilen romancının meseleyi halledebileceği görüşündedir. Balzac'ın romanı 'hayatın tasviri' olarak tarif ettiğini söyler. Balzac'ın romanları tetkik edildikçe tarihten daha ziyade şaşılacak derecede hakiki, inandırıcı oldukları görülür. H.Taine, Balzac'ın romanlarını örnek göstererek Balzac'ın tabiatı, manzarayı, hatta en küçük bir şeyi tasvirde hakikatten ayrılmadığını belirtir. Balzac'ın romanları okunduğu vakit, eserlerine şahsiyetinden hiçbir şey katmadığının görüldüğü ifade edilir. Balzac'ın edebiyatın vazifesinin tarafsız bir şekilde inceden inceye araştırma olduğunu anladığı için eserlerinin tarihi vesikalar arasına geçtiği vurgulanır. Bütün tarihçilerin, filozofların ve sosyologların tetkik ve gözleme dayanan vakaları tamamlayabilmek için Balzac'ın romanlarına büyük bir güvenle müracaat edilecekleri belirtilir. Bu son bakış tarzının, yazı sanatı ve tenkitte 'gayri şahsiyet' esasını lüzumunu göstermekle beraber bir romancının bunun zıttına 'şahsiyet-i edebiye' mesleğini kabul ve takip ettiği vakit büyük bir sanatkâr olma hakkından mahrum olacağını gösterdiği ifade edilir. En büyük romancıların, en meşhur filozofların 'şahsiyet-i edibiyenin' aleyhinde olduklarından söz edilir. İnsanların öyle delilsiz, mantıksız aptal sözlere kapılmalarının engellenmesinin, dimağlarının rasyonalizm fikri ile ele geçirilmesine bağlı olduğu onun da ancak 'gayri şahsiyet' nazariyesinin edebi ve felsefi eserlere tatbikiyle elde edilebileceği belirtilir.

Ahmet Şuayb, bu mütalaalardan sonra Edebiyat-ı Cedidenin hep 'şahsiyet' nazariyesi etrafında eserler verdiğini söylemeye lüzum olmadığını belirtir. 'Ferda-yı Garam', 'Hayal İçinde', 'Salon Köşelerinde', 'Hayat-ı Muhayyel' gibi nefis eserlerin 'şahsiyet' nazariyesi ekseninde yazılmış parlak birer numune olduğunu vurgular. Bu eserlerin hepsinde muharririn, şahsiyetini, tefekkürlerini, tasavvurlarını, elemelerini vakadaki şahıslara izafe ettiğini belirtir. Bu eserlerin her sayfasında can yakıcı bir bedbinliğin, elemli bir ağlayışın, uyuşukluk hissini, nefsi ihtirasların görüldüğünü söyler. Edipler arasında yalnız Halid Ziya'nın 'gayri şahsiyet' e doğru temayül ettiğini dile getirir. Bu nedenle Mehmet Rauf Bey'in son mütalaalarının birinde şahsiyet-i edibiyeden mümkün mertebe tecrid edilmesi gerektiğini söylemiş olması, Ahmet Şuayb'ı hem şaşırtır hem de sevindirir. Ahmet Şuayb, bu hareketi diğer meslektaşların hepsinden bekleyeceğini fakat Mehmet Rauf'tan beklemeyeceğini itiraf eder ve memnuniyetini dile getirir. Bu düşüncelerinin Mehmet Rauf'un ileride 'gayri şahsi' edebiyatla da ilgilenebileceğinin göstergesi olduğunu söyler.

Ahmet Şuayb, sözlerinin sonunda 'şahsiyet' nazariyesi etrafında yazı yazarları, bundan vazgeçirmeye çalışmadığını belirtir ve 'gayri şahsiyet' nazariyesi etrafında yazı yazmalarını beklemeleri halinde; gelecekteki edebiyatları hakkında şüphesiz pek hayırlı bir işte bulunmuş olacaklarını ifade ederek makalesini bitirir. Ercilasun, "Servet-i Fünûncuların kendi çağdaşları olan diğer Fransız tenkitçilerini tanıdıklarını ve eserlerini takip ettiklerini, Ferdinand Brunetiere, Emile Fauget, Anatole France gibi münekkidlerin eserlerinden kaynak olarak bahsettiklerini, bazı sözlerini iktibas ettiklerini fakat onları tanıtıcı mahiyette yazılar yazmadıklarını belirttikten sonra yalnız Ahmed Şuayb'ın, Brunetiere ile Anatole France arasındaki tenkide dair münakaşayı anlattığını söyler. Brunetiere'in, edebiyat ve tenkitte gayri-şahsiyet mesleğinin taraftarı ve müdafii, Anatole France'ın ise şahsiyet taraftarı

olduğunu belirtir. Şuayb'ın tahrir ve tenkide gayri-şahsilik – şahsilik münakaşasını anlattıktan sonra kendi görüşlerini izah ettiğini, bu izahlarda gayri – şahsiliğe mütemayil görünmekle beraber, sanatkârı kesin ve dar hudutlar içinde hapsedmediğini ifade eder. Bir sanatkârın 'şahsiyet-i edebiye' mesleğini seçmesinin, onun büyük sanatkâr olmasını engellemeyeceği görüşünde olduğunu, fakat en büyük romancıların, en meşhur filozofların 'şahsiyet-i edebiye' nin aleyhinde olduklarını ilave ettiğini" açıklar. (Ercilasun, 1998: 97 -98) Ahmet Şuayb'ın bu yazısı da diğer yazısı kadar önemlidir. Servet-i Fünûn yazarlarının çoğunluğunun edebiyatta şahsiliği tercih ettiği bir ortamda Şuayb, kaleme aldığı bu yazıyla batılı iki tenkitçinin görüşlerinden hareketle edebiyatta şahsiyet ve gayri – şahsiyet prensiplerinin artı ve eksilerini göstermeye çalışmış ve makalesinin sonunda da bu husustaki kendi fikirlerini belirtmiştir. Aynı zamanda Ahmet Şuayb'ın bu makalesi, edebiyatımızda objektiflik – subjektiflik hususunun değerlendirildiği en önemli yazılardan biri durumundadır. Görülüyor ki "Ahmet Şuayb 'Musahabe-i Edebiye' üst başlıklı yazılarda Edebiyat-ı Cedide'yi modern Türk Edebiyatı içinde konumlandırmaya, kendinden önceki dönemle yakınlığını ve uzaklığını ölçmeye, bu bağlamda ne tür özellikler gösterdiğini açıklamaya çalışır. Bu girişim aynı zamanda, eleştiri ve suçlamalar karşısında Edebiyat-ı Cedide'yi savunmanın da zemini olur. Eleştirmen bu zeminden hareketle Servet-i Fünûn çevresine yöneltilen eleştirileri yanıtlar. Bunların yerine kendi eleştirel ölçüt ve beklentilerini koyarak Edebiyat-ı Cedide'nin hangi noktalarda eksik ya da zayıf olduğunu göstermeyi dener." (Kurt, 2008: 110)

Sonuç

Sonuç olarak Ahmet Şuayb, Servet-i Fünûn Edebiyatı için önemli bir isimdir. O, Hayat ve Kitaplar adlı eseri Esmar-ı Matbuat makaleleri ve makalemizde değerlendirmeye çalıştığımız Musahabe-i Edebiye adlı yazılarıyla bir yanda Batılı aydınları ve Batının felsefesini tanıtırken diğer yandan Servet-i Fünûn edebiyatının yeniliklerini, kusurlarını, dönemin edebiyatı için yapılan tenkitleri ve edebiyatta önem arz eden (objektiflik – subjektiflik) gibi meseleleri açıklamaya çalışmıştır. Onun bu gayreti Servet-i Fünûn edebiyatının teorik zemini için dikkate değerdir. Ahmet Şuayb'ın bu yazıları ve çalışmalarıyla tenkidin nasıl yapılacağını ve bir tenkitçinin nasıl olması gerektiğini, gösterdiğini söyleyebiliriz. "Servet-i Fünûn döneminde Batılı kaynaklardan alınan yeni teknik, metot ve türler Türk edebiyatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. İşte bu gelişmede mühim bir payı olanlardan biri de Ahmet Şuayb'dır. O, Batılı yazarlardan çevirilerde bulunmuş, bunlardan bazılarının eser ve hayatları hakkında derin incelemeler yaparak olgunlaşmamış olan tenkid anlayışımızın bir çerçeveye oturmasını sağlamıştır... Ahmet Şuayb, bugün yeni fark ettiğimiz tenkid meseleleri hakkında bile fikir beyan etmiştir. Bu konuda özellikle; okur, yazar ve eser hakkındaki fikirleri dikkate değerdir. Ahmet Şuayb'ın tenkid ve tenkitçilik konusunda çizdiği çerçeve, onun dönemiyle günümüzdeki tenkid anlayışını karşılaştırmak açısından önemlidir. Ona göre tenkitçi; objektif ve fenni usullere göre hareket eden, muhakeme gücü sağlam, aynı zamanda üslûbu iyi olan kişidir." (İnan, 1998: 74) Edebiyatçı, araştırmacı, münekkit, sosyolog, pozitivist, hukukçu, muallim gibi birçok vasfa haiz olan Ahmet

Şuayb çok yönlü bir kişiliktir. Makalemize konu olan Musahabe-i Edebiyye yazılarıyla bir dönemin edebiyatının nasıl değerlendirileceğini ve bir dönem için önemli olan herhangi bir konunun Batılı yazarlardan örneklerle nasıl açıklanacağını göstermiştir.

Kaynaklar

- AKYÜZ, Kenan (1995), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860 – 1923)*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul
- ANDI, Kübra, (1997), *Servet-i Fünûn Mecmuasının Sistemik Endeksi (1891 – 1901)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s. 160 -163.
- BOLAY, Süleyman Hayri (1999), *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yay.8. baskı, Ankara.
- DOĞAN, İsmail, (1999), “Sosyolojik Düşüncenin Osmanlı’daki Kaynakları: ‘Ulum ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası’ Örneği”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C.32, S.1, Ankara, s. 49 – 82
- ERBAY Erdoğan, (2005), *Ahmet Şuayb - Hayat ve Kitaplar*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.
- ERCİLASUN, Bilge (1990), *Ahmet Şuayb*, Büyük Türk Klasikleri C.10, s.143 İstanbul
- ERCİLASUN, Bilge, (1998), *Servet-i Fünun’da Edebi Tenkit*, MEB Yay. İstanbul.
- İNAN, Ruhi (1998), *Ahmed Şuayb’ın Tenkidçiliği*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- KARAMAN, Deniz (2004), “Ulûm-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası”, *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, C.28, No. 1, s.65 – 87, Sivas
- KARANLIK Sennur, (1992) “*Hayat ve Kitaplar-Ahmet Şuayb*” Marmara Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı-Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- KORLAELÇİ Murtaza (2002), *Pozitivizmin Türkiye’ye Girişi*, Ankara: Hece Yayınları.
- KURT, Çiğdem (2008), *Edebiyatı Yeniden Şekillendirmek: Ahmed Şuayb’ın Edebiyat Eleştirisi*, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul
- OKAY, Orhan (1969), *İlk Türk Pozitivist ve Naturalisti Beşir Fuad*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ÖNERTOY, Olcay (1980), *Edebiyatımızda Eleştiri – Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemleri*, Ankara.
- PARLATIR İsmail, Çetin Nurullah (1999), *Genç Kalemler Dergisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara
- ŞUAYB, Ahmet (h.1315), “*Edebiyat ve Tenkitte Şahsiyet ve Gayr-i Şahsiyet Meselesi Mühimesi – Ferdinand Brunetiere ile Anotole France’ın Bir Mübahesesi – Bazı Filozofların Bu Bab’daki Mütalaatı, Edebiyatı Cedidemizin Şimdiki Mesleği*”, *Servet-i Fünûn Dergisi*, y.9, c.18, nr. 455, Teşrin-i sâni 1315: 194- 197.
- ŞUAYB, Ahmet, (h.1316), “*Edebiyatı Hazıra Hakkında: Son Yazılar, Fransız Edebiyatı ve Bizim Edebiyatımızın Noksanları Hakkında*”, *Servet-i Fünûn Dergisi*, 25 Mayıs 1316, 482: 211 – 218
- ŞUAYB, Ahmet, (1910), *Hukuk-ı İdare*, Hürriyet Matbaası, İstanbul
- ŞUAYB, Ahmet, (1913), *Hayat ve Kitaplar*, 2. baskı İstanbul: Matbaa-i Hukukiye.
- YALÇIN, Hüseyin Cahit (2002), *Edebiyat Anıları*, Yay Haz: Rauf Mutluay, 3. Baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- YILDIZ, Akpolat Davud, (1994), “*Ulûm-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası’nda Ahmed Şuayb’ın Sosyoloji Görüşü*” Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-Sosyoloji Anabilim Dalı- Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.